

EKUMENISMUS JAKO PODNĚCUJÍCÍ ROZPOMÍNÁNÍ VÍRY

Pavel Ambros

ECUMENISM AS A STIMULATING REMINISCENCE OF FAITH

Ecumenism forms an inevitable part of the profession of faith of particular churches. To abandon the area of the practice of faith would be a dead end for ecumenism. No consensus concerning the truths of faith can be a substitute for a common confession. Ecumenism looks for unifying elements before divisive ones, for understanding before conflict, seeks to know, understand and love others as they desire to be known, understood and loved, with full respect to their otherness. The basic feature of Christianity lies in the faith in Christ expressed through the life of those people who put his teaching into life. The confession of the Trinity is a way toward faith in the one church. Therefore ecumenism is an anamnesis of faith looking for a common confession with all brothers and sisters in Christ who have been given the gift of the Holy Spirit.

Ekumenismus a církevnost vyznání víry

Ekumenismus je v současnosti nový způsob křesťanské existence, vznášející nárok vidět věci i z pohledu druhých a vykládat co nejpozitivněji to, čím ostatní křesťané jsou, co činí a mluví. Ekumenická otázka se obrací ke třem skupinám lidí: Obrací se do „vlastních řad“ jednotlivého církevního společenství, ke křesťanům ostatních církví a ke všem ostatním lidem současné společnosti.¹ Tázání směřující do vlastních řad je prvořadé, jen zde může začít skutečný dialog přes hranice vlastních církví.² Zároveň je však nanejvýš významné, jak tímto způsobem položenou otázku po jednotě křesťanů vnímají druzí lidé, i vně církve. Z tohoto hlediska můžeme rozlišit tři typy ekumenických postojů, které je třeba otevřeně přiznat. Tím je možné přispět k větší hermeneutické důvěře.³

¹ O teoretické východisko „slova do vlastních řad“ jsem se pokusil v článku AMBROS, P. Polarizace v české katolické církvi – cesty ke kvalifikované reflexi. In *Polarizace české katolické církve? Studijní texty Centra Aletti IX*. Velehrad – Olomouc : Refugium, 2000, s. 8–15.

² Příkladem změny vidění vlastních přístupů může být dokument „Uniatismus, unijní metoda minulosti a současné hledání plného společenství“, vypracovaný Smíšenou mezinárodní komisí pro teologický dialog mezi katolickou církví a pravoslavnou církví v Ariccia v roce 1991 a doplněný v Balamandu v roce 1993 (srv. *Ekumenické konsensy I. Katolicko-pravoslavné konsensy na celosvětové úrovni*. Velehrad, Refugium, 2001, s. 58–102).

³ FILIPI, P. *Církev a církev. Kapitoly z ekumenické eklesiologie*. Brno, CDK, 2000, s. 152–153.

Prvním postojem je povšechně, spíše nevědomky zastávaná tvrdošijnost. Tato typická známka se projevuje reakcí na otázku po jednotě mezi křesťany, diskutovanou v „mé“ církvi. Prozrazuje bezděčně neochotu usilovat o hlubší poznání toho, jak vnímají v ostatních „sesterských“ církvích ekumenické (popřípadě neekumenické) myšlenky formulované v „mé“ církvi. Jsme často zaskočeni, že je druhý může přechítst zcela jinak, než jim obvykle rozumíme ve vlastním církevním prostředí, a že je může podrobit oprávněné kritice. Neústupnost se stává ještě patrnější, když nahlédneme, že „naše“ tradiční myšlenky před kritikou neobstojí. Chceme-li odkrýt kladnou výpověď takto formulované tvrdošijnosti, je třeba upozornit na to, že vypovídá zásadním způsobem o pravých překážkách jednoty, které jsou často rázu psychologického, sociálního, kulturního a politického.⁴ Rovněž prozrazuje závažnost subjektivních pocitů, spojených s identitou věřícího křesťana a jeho církve při vyznání víry. Jeho osobní „Credo“ je spojené s církví, má sociální charakter, nutně budící upřímnou úctu.

Neochotu vyložit perspektivu, z které rozhovor hodláme vést, můžeme vidět jako druhou typickou známku dnešních běžných ekumenických postojů. Přiznat se k vlastní církevní pozici nese v sobě mnohdy až pejorativní předznamenání. Spíše se kloníme k psychologicky snadněji pochopitelným asertivním metodám pěstovaným v moderních církevních výchovných a vzdělávacích institucích.⁵ Je pochopitelné, že po dlouhém období ekumenického tabuizování muselo dojít i v těchto institucích ke změnám. Úsilí o proměnu systému výchovy a vzdělávání bylo celkem úspěšné. Církevní vzdělávací instituce jsou schopny zajistit základní ekumenickou slušnost a vychování. Vždyť opačný postoj je považován za skandální a budí značnou mediální pozornost. Platí v míře mnohem větší než kdykoliv před tím, že se dnes my křesťané různých konfesí k sobě navzájem lépe chováme. Trénink v ekumenické komunikaci je v posledních desetiletích povzbuzován mohutnou vlnou mezináboženského dialogu, tolerance, konfesní neutralitou demokratických států či výchovnými programy zaměřenými na sounáležitost lidí ve společnosti bez rozdílů ras, kultur a náboženství. Tyto vyznáva-

⁴ K souvislosti mezi globalizací a ekumenismem srv. SCHULMEISTER, P. Papst und Papstamt als sozialpolitische Wirklichkeit in einer globalisierten Welt – Globalisierung ohne Ausgrenzung. In HELL, S. – LIES, L. (Hg.). *Papstamt. Hoffnung, Chance, Ärgernis. Ökumenische Diskussion in einer globalisierten Welt*. Innsbruck – Wien, Tyrolia Verlag, 2000, s. 23–29.

⁵ Ekumenický direktář například požaduje: „Kandidát kněžství potřebuje plně rozvinout ty lidské vlastnosti, které činí člověka přijatelným a věrohodným pro jiné lidi, musí pravidelně kontrolovat svou mluvu a schopnost dialogu, aby získal pravou ekumenickou dispozici“ (PAPEŽSKÁ RADA PRO JEDNOTU KŘEŠŤANŮ. Direktář k provádění ekumenických principů a norem, čl. 70. Praha, Sekretariát ČBK, 1995, s. 38).

né hodnoty vedou k novým náboženským návykům a ulehčují komunikaci v globálním světě, nežádka na úkor vyznávané a svědčící víry, formující tu či onu křesťanskou tradici.

Třetí typickou známku dnešního ekumenismu můžeme rozeznat v jeho teoretickém východisku: Zcela se opírá o progresivní hermeneutické principy s jejich nevysloveným ideálem či utopií: Tázání se po důvodech interpretací v oblasti věrouky má ukázat na neudržitelnost tzv. málo ekumenických postojů. Důvěra v očištnou funkci kritiky, vedené z pozice rozumu, je založena na předpokladu spásné funkce poznání kontextu té či oné interpretace, především její konfesní hypotetičnosti. Následná snaha „napumpovat“ do krevního oběhu církevních organismů ekumenické teologické konsensy, které jsou důkladně propracovány podle hermeneutických zásad, naráží na bariéru, tvořenou převážně nositeli úřadů a garanty víry. Jejich vidění, především v katolickém a pravoslavném prostředí, je nesené praktickou hermeneutikou podezíravosti, silně sociálně akcentovanou. Konflikt mezi „ekumenickou ortodoxií“ (to je ekumenickým konsensem) a „ortopraxí“ je něčím výraznějším než pouhým nepochopením, nevzdělaností či organizační neschopností.⁶ Poukazuje na rozdíl mezi vyznáním víry v církvi a ekumenickým konsensem v dialogu mezi církvemi.

Ekumenická exkluzivita?

Analýzu dnešních ekumenických postojů je třeba rozšířit tím, že ji zasadíme do dějinného rámce. Předcházející generace se musely vypořádat s konfesním východiskem tázání se po jednotě. Dnešní generace se pokouší vypořádat s náboženským synkretizmem uvnitř křesťanství i mezi náboženstvími vůbec. Co tíží dnešního křesťana v ekumenickém hnutí, je základní intelektuální a mravní postoj, který se má dnešní křesťan pokusit zaujmout v otázce jednoty křesťanů. Prožívá tíživý paradox: Neschopnost lítosti nad konfesně pojatou křesťanskou církevností vystřídala neschopnost litovat opuštění církevnosti vůbec ve prospěch neosobní, nikoho nezavazující nábožnosti.⁷ Ekumenický imperativ jako podmínka další existence křesťanství v globálním světě je těsně spjat s touto neschopností litovat, kát se

⁶ V této souvislosti je možno připomenout hermeneutický přístup navržený B. Lonerganem: Výklad dějin je založen na cizosti mezi minulým a přítomným, sounáležitostí a „splynutím obzorů“, to je vlastní pochopení. Podle Lonergana je třeba zachovat tři metodické kroky: porozumění, posouzení vlastního porozumění a vyjádření toho, co se považuje za správné porozumění textu (srv. LONERGAN, B. *Method in Theology*. Toronto, University of Toronto Press, 1990, s. 153–155).

a najít cestu k obrácení. Proto výlučná závaznost ekumenické myšlenky je dnes vnímána podobně neosobně. Opouští pole praktikující víry, její naléhavost se zakládá nezřídka na společenské objednávce, na požadavcích hromadných sdělovacích prostředků či na aktivitě „shora“.

Ekumenické hnutí přijalo svůj typický jazyk, kterému se nikdo při zapojování do ekumenického hnutí nevyhne. Konference, pořádané na oficiální úrovni, se chápou jako určitý jazykový domov lidí zabývajících se ekumenismem na profesionální úrovni. Tento jazykový úzus se stává základním nástrojem rozlišování ekumenických či neekumenických postojů. Ekumenický profesionál se pohybuje mezi nepřeborným množstvím jednotlivých věroučných výkladů, které mají právo na svoji hypotetickou existenci. Jeho úkolem je překonat konfesní výklad komentářem všeobecně přijatelným. Vytváří báze pro porozumění, které se později prostřednictvím vhodného manažeringu přetaví do všech struktur jednotlivých církví. Tento aktivní přístup k novým shodným interpretacím je definován jako ekumenický duch.

Neopouští ekumenická exkluzivita životadárné zázemí ekumenického hnutí, které stálo na jeho počátku? Nevydává se směrem, kterého se kdysi na počátku podvědomě obával katolicismus (indiferentismus) a který zneklidňoval i nekatolíky (římská nadvláda)? *Ekumenické hnutí jako politikum* či diplomatická strategie prozrazuje směřování, kterému i dnes ekumenické hnutí musí čelit. Nelze přece opomenout, že ekumenismus se stal zástěrkou komunistické ideologické infiltrace křesťanství na světové úrovni; v současné době se prezentuje jako nositel západních kulturních hodnot, které jsou mnohým církvím nesrozumitelné, nepochopitelné, dokonce v rozporu s jejich vyznáním víry a morálními zásadami. Ekumenismus pojatý exkluzivně se vydává na samou hranici života, který může církev považovat za vlastní. Nemůžeme ani opomenout skutečnost, že ekumenismus vznikl na základě neblahých zkušeností z misii, kde každé křesťanské vyznání představovalo budoucím konvertitům Krista jiným způsobem. Podobně spolupráce křesťanských vyznání v řešení sociálních problémů průmyslového a hospodářského života bez ohledu na rozdíly věrouky, podněcená uppsalským arcibiskupem Nathanem Söderblomem, byla založena na zásadě „služba sjednocuje, nauka rozděluje“.⁸

⁷ Ohrožení člověka neosobností a rezignací na rozum je kulturním prostředím na přelomu „věků“ a jde ještě dále, než se na první pohled zdá. Přesnou analýzu a postavení otázky náboženskosti ve své plné síle a průkaznosti srv. kapitulu „Ohrožené individuuum“, in LACROIX, M. *Co hlásá New Age*. Velehrad, Refugium, 2000, s. 82–87.

⁸ Stručný historický přehled včetně cenných poznámek o metodách ekumenického dialogu srv. FILIPI, P. *Církev a církev. Kapitoly z ekumenické eklesiologie*, s. 121–148.

Existuje cesta ke společnému vyznání víry?

Tím se dostáváme ke klíčové otázce: Můžeme v exkluzivním pojetí ekumenismu uvažovat o společném vyznání víry? Je kontext, na který se ptáme v ekumenických dialozích, vedoucích k vytýčenému úkolu, totiž požadovanému ekumenickému konsensu, určujícím prvkem ekumenismu? Nezapomínáme vlastně na to, že cílem jednoty není společná interpretace, nýbrž jediné vyznání víry? Víra totiž není závislá na interpretacích, ale je nejvlastnějším bytostným postojem člověka, je svobodnou odpovědí člověka na Boží oslovení v Ježíši Kristu v síle Ducha svatého.

Základní linie současného ekumenického hledání se posunula do takto pojatého zápasu: Je pro jednotu mezi křesťany určující nalezení jednotné interpretace náboženských pravd, nebo je pro jednotu křesťanů určující vyznání (víry) a z ní vyrůstající veškeré náboženské poznání a praxe jednotlivce? Můžeme ilustrovat rozdílnost přístupů ekumenického úsilí na diskusi okolo manželství homosexuálů. Interpretace kulturního kontextu položené otázky vede některé křesťanské tradice k tomu, že souhlasí s praxí uzavírání manželství mezi homosexuály. Jiné tradice vnímají tuto otázku v úzké souvislosti se svým vyznáním víry, proto takovou praxi striktně odmítají. Nalézáme zde protikladnosti mezi hlediskem interpretace manželství homosexuálů v daném kulturním kontextu a mezi hlediskem víry. Tento příklad má dokumentovat, jak hluboce prožívá ekumenické hnutí zneprátení možného růstu konsensu či ekumenické konvergence v otázkách interpretací víry, které jsou nastolovány bez omezení, a mezi vyznáním víry, které obsahuje již svoji povahou základní odlišení se od smýšlení světa. Vědomí víry v sobě obsahuje evangelijní radikalitu závaznosti „nebýt z tohoto světa“.⁹

Nejsme svědky toho, jak teologický konsensus podněcuje význam odlišení jednotlivých vyznání jako vyznání víry a nutný zdroj vnitřní komunikace v jednotlivých církvích? Vyznání víry nelze sjednotit na základě reflexe této víry, ale pouze na základě jejího sdílení. Vůle ke konsensu nemůže nahradit vůli ke společnému vyznání, protože konsensus teologický nemůže nahradit jedinečnou cenu vyznání víry jednotlivce. Vyznávání společné víry je výsostným úkonem člověka jako osoby v nejvlastnějším slova smyslu. Je-li požadována náhrada v podobě přijetí teologického

⁹ Zde je možné připomenout Rahnerovu tezi, že pro dnešní křesťanství je důležitý návrat k oné podobě víry, která je typická pro „rudes“, teologicky nevzdělané, tzn. víry, která nemusí nebo nemůže dojít svého ověření reflexí intelektuálních důvodů věrohodnosti. Rahner se přimlouvá za to, abychom si to řekli nezaujatě a směle a přitom žili svou vírou s intelektuální pravdivostí (RAHNER, K. *Grundkurs des Glaubens*. Freiburg: Herder, 1976, s. 20–21).

konsensu prostřednictvím církevního či sociologicko-psychologického manažeringu, není ohrožena existence člověka jako věřícího?¹⁰ Dnešní hledání konsensu, připomínající ve svých praktických podobách spíše druh křesťanského synkretismu, se odehrává v historické době zásadního úpadku osobního vyznání víry v prostoru evropské civilizace. Ekumenický konsensus, který zapomíná na hodnotu osobního vyznání, to nejen často dosvědčuje, ale může se na něm i bezprostředně podílet. Pro ekumenické hnutí však rozdílnost vyznání může být „nepříjemnou“, ale stále živou připomínkou, která napomáhá tomu, aby nepřetržovalo v bezproblémové „jistotě“ ekumenické praxe bez víry.¹¹

Ekumenismus hledá více to, co spojuje, než to, co rozděluje, hledá spíše pochopení než střet, chce poznat, pochopit a milovat druhé tak, jako oni si přejí být poznáni a pochopeni, s plným ohledem na jejich rozdílnost. To je možné jen ve víře. Křesťanství je víra v Ježíše Krista, která je vyjádřena v životě lidí, uvádějících do praxe jeho učení. Tato praxe víry vytváří mnohačetná společenství věřících, církve. Jsou jedno, protože vyznávají jeden křest, jednu víru, jediného Boha v Trojici. Jedinost církve se tvoří ve vyznání, protože samotná skutečnost církve je poznatelná vírou v Duchu svatém. Víra v jedinou církev je předmětem víry, podobně jako je předmětem víry jednota v Trojici či jednota božství a lidství v Ježíši Kristu. Jestliže je církev obrazem Trojice, je Trojice nepochybně obrazem její jednoty a církev obrazem Boží trojjedinosti. Dokonce můžeme říci i obráceně: Cesta k trinitárnímu vyznání vede přes vyznání jednoty církve. Křesťanství je mnohohlasné, protože spojuje jednotlivé osoby na základě vzájemné lásky. Různost osob zůstává i v této církevní jednotě zachována. Jednota církve je pozváním pro naši víru v trojjediného Boha. Proto je v křesťanství zakotvena logika myslet, uvažovat, věřit, žít podle kategorií jednoty a různosti. Jednoznačně to vyjadřuje stěžejní evangelijní výrok: „*Neprosím však jen za ně, ale i za ty, kteří skrze jejich slovo ve mne uvěří; aby všichni byli jedno jako ty,*

¹⁰ K tomu Filipi realisticky poznamenává: „*Zatím se však ukazuje, že naděje, vkládané do dialogů a jejich konsensuálních výsledků, se namnoze ukázaly jako přemrštěné. Obrovská intelektuální energie do dialogů investovaná přinesla jen malé výsledky. Zjištěné shody se sotva promítly do života církvi. Proces recepce, přijetí toho, k čemu odborníci v dialogích dospěli, nenastal ani na úrovni oficiálních vedení církvi, ani na úrovni místních obcí, ale často ani na úrovni odborné teologie“ (FILIPÍ, P. *Církev a církve. Kapitoly z ekumenické eklesiologie*, op. cit., s. 151).*

¹¹ Pravoslavný teolog O. Clément hovoří o čtyřech krocích, jak překonat riziko „vítězství“ pouze hospodářského a technického sjednocení lidstva: povinnost překonat modernost zevnitř, odpovědět na argumenty zla, povinnost převzít planetární jednotu a povinnost vytvořit nový životní styl (CLÉMENT, O. *Pohledy do budoucnosti*. Velehrad, Refugium, 1998, s. 104).

*Otče, ve mně a já v tobě, aby i oni byli v nás, aby tak svět uvěřil, že ty jsi mě poslal“.*¹² Pokoj, mír a jednota mezi církvemi, křesťany a lidmi je jádrem evangelia, je stálým proroctvím, vizí orientující, motivující, kritickou vůči nám praktikujícím křesťanům v rozdělené církvi. Jednota v církvi nebyla zde na zemi nikdy definitivní, přesto v církvi prožívaná jednota je již nyní závdavkem, anticipací, předběžným zakoušením. Proto je třeba i sebencpatrnější projevy úsilí o jednotu střežit a bránit. A především tuto jednotu znovu vytrvale a pokorně obnovovat. Rozdělení křesťanů je zrcadlem v dějinách, odrážejícím nesplnitelnost touhy dovršit život putující církve zde na zemi eschatologicky. Vždy se však objevily nové generace věřících křesťanů, které v sobě ukrývaly povolání být jedno se všemi. Proč? Vedlo je k tomu vyznání víry v jednoho Krista, jednu víru, jeden křest, jediné tělo Kristovo. Víra a život z víry je základním zdrojem ekumenismu současnosti. Ekumenismus blízké budoucnosti je rozpomínáním, anamnesí víry hledající společné vyznání se všemi bratry a sestrami v Kristu, kterým se dostalo daru Ducha svatého. Je možný pouze za jediného předpokladu: bezpodmínečné úcty k osobě.¹³ Reintegrace křesťanství zůstává dílem Ducha, které je viditelně dovršeno souhlasem věřícího lidu, pravého Božího lidu.

¹² Jan 17,20–21. Celá kapitola hovoří o povaze víry: poznat jediného pravého Boha a toho, koho poslal. Toto poznání je věčným životem.

¹³ CLÉMENT, O. op. cit., s. 49.